

О.В. Кушнарьова,
здобувач Національної академії
внутрішніх справ

ПРИНЦИПИ, ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ УНІФІКАЦІЇ НОРМАТИВНОЇ ПРАВОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Розкрито теоретичні основи уніфікації нормативної правової термінології у процесі нормотворення. Охарактеризовано принципи, функції та завдання уніфікації нормативної правової термінології.

Ключові слова: уніфікація, принципи, функції, завдання, нормативна правова термінологія.

Раскрыты теоретические основы унификации нормативной правовой терминологии в процессе нормотворчества. Охарактеризованы принципы, функции и задачи унификации нормативной правовой терминологии.

Ключевые слова: унификация, принципы, функции, задачи, нормативная правовая терминология.

This paper is about the peculiarities of terminology's unification of normative legal documents under the conditions of an international integration. Principles, functions and tasks of the standardization of the normative legal terminology are described.

Keywords: standardization, principles, functions, tasks, normative legal terminology.

Серед різноманітності правових явищ, які охоплюються поняттям “правова система”, одне з провідних місць займає уніфікація нормативної правової термінології у процесі нормотворення.

Уніфікація нормативної правової термінології – це один з напрямів термінологічної роботи, діяльність компетентних суб'єктів, спрямована на приведення нормативних правових термінів до єдиної системи, одноманітності, з використанням всієї сукупності прийомів і засобів юридичної техніки, забезпечення їх відповідності всім нормам, які пред'являються до термінів на трьох рівнях: логічному, лінгвістичному і змістовому [1, с. 9].

Розглядаючи проблеми уніфікації нормативної термінології, варто зазначити, що науковці вивчали різні її аспекти. Так, детальний аналіз літературних джерел показав, що комплексне вивчення теоретичних питань термінознавства представлено в роботах таких вчених, як: Д. Лоте, О. Реформатський, П. Денисов та ін. Мову права в українській лінгвістиці вивчали Ю. Прадід, М. Кравченко та ін. У різні часи об'єктом дослідження видатних правознавців був зв'язок права і мови, права і культури (В. Баранов, Д. Беляєв, С. Хижняк та ін.).

Процеси, які відбуваються у стильовій системі сучасної української мови, зокрема в такому її різновиді, як офіційно-діловий стиль, знайшли своє відображення в роботах Н. Бабича, О. Марахова, М. Пилинського та ін. Роль функції мови в юрисдикції текстоутворення досліджували Л. Ажнюк, Г. Онуфрієнко, Б. Стецюк, Ф. Ткач та ін.

Втім, незважаючи на значну кількість праць, присвячених удосконаленню нормативної правової термінології, поза увагою дослідників залишився процес її систематизації та уніфікації.

Слід звернути увагу на той факт, що сучасна нормативна правова термінологія є розгалуженою і динамічною системою найменувань прав, явищ, понять, інститутів, категорій тощо. Вона ієрархічно структурована на підсистеми (галузі, підгалузі) та групи термінів (родовидові, синонімічні) на основі логіко-змістових зв'язків між поняттями. Має ядро (основний термінологічно-правовий фонд) і периферію (суміжні з правом ділянки), в яких під впливом екстралінгвістичних та, власне, мовних чинників постійно відбуваються певні лексико-семантичні зміни, процеси термінологізації та детермінологізації [12].

Проблема уніфікації нормативної правової термінології проявляється як закономірна необхідність, яка вимагає своєчасної координації правових норм [13]. Правильне і одностайне використання нормативної правової термінології сприяє вдосконаленню процесу нормотворення, забезпечує однозначне тлумачення, ефективну реалізацію нормативних правових актів, створює умови для їх упорядкування, загальної і спеціальної систематизації законодавства.

Уніфікація нормативної правової термінології базується на принципах, що утворюють систему, всі елементи якої рівнозначні. Принципи уніфікації нормативної правової термінології в процесі нормотворення визначають шляхи вдосконалення нормативних правових термінів, виступаючи як керівні ідеї для законодавця. Вони є сполучною ланкою між правовою системою та основами розвитку, функціонування юридичної техніки. Саме завдяки принципам процес уніфікації адаптується до будь-яких змін законодавства.

На сьогодні в юриспруденції не визначено конкретних принципів уніфікації нормативної правової термінології. Водночас оскільки уніфікація нормативної правової термінології є вузькоспецифічним напрямом нормотворчої діяльності, то, на нашу думку, високий рівень підготовки відповідного нормативного правового тексту буде можливим за умови дотримання, зокрема *принципів законності, науковості та професіоналізму*.

Як показує практика, уніфікація є процесом динамічним, а тому для досягнення високих результатів цієї діяльності обов'язковим, на нашу думку, є дотримання *принципу своєчасного оновлення термінологічних понять*. Це стосується не лише змін у тексті визначення терміну (конкретизація, уточнення, видалення зайвого тексту), що майже не змінює смислового навантаження терміну, але й оновлення всього масиву термінованих понять, тобто вчасної заміни старих термінів новими, остаточне усунення застарілих або введення до обігу зовсім нових термінів, можливо, запозичених з міжнародного досвіду, практики.

Під час оновлення з тієї чи іншої причини чинних нормативних правових термінів необхідно дотримуватися також *принципів доцільності, повноти та чіткості термінованих понять, коректності, стабільності мовного вираження та інформативності*, що сприятиме оптимізації процесу уніфікації нормативної правової термінології в процесі нормотворення.

Необхідно зазначити, що наведені вище принципи уніфікації нормативної правової термінології жодним чином не претендують на виключну повноту. Ці принципи можуть і, мабуть, повинні доповнюватися, враховуючи потреби практики, специфіку і динаміку процесу уніфікації нормативної правової термінології в процесі нормотворення.

Соціальне призначення уніфікації нормативної правової термінології, її місце та роль у системі соціально-нормативного регулювання має чітко відобразитися в її функціях.

У теорії держави і права термін “функція” означає напрям, предмет та зміст діяльності державно-правового інституту [2].

На підставі аналізу спеціальної юридичної літератури [1; 3; 4 та ін.] функціями уніфікації нормативної правової термінології можна назвати напрям діяльності спеціально уповноважених органів, спрямованих на введення нових, зміну існуючих або скасування застарілих термінів, а також на створення, удосконалення та розвиток законодавства в цілому.

Вивчаючи питання визначення функцій уніфікації нормативної правової термінології, ми звернули увагу на те, що серед функцій права взагалі суттєва роль належить *регулятивній функції*, яка спрямована на формування і забезпечення стабільного, узгодженого і ефективного функціонування всіх елементів правової системи.

Оскільки уніфікація нормативної правової термінології нами розглядається саме як невід'ємна складова процесу нормотворення, то необхідно звернути увагу на функції правотворчості, які є першоосновою процесу нормотворення.

Так, А. Шульга виділяє такі функції правотворчості: новелізація права, усунення (заповнення) прогалин у праві, деталізація (конкретизація) права, систематизація законодавства [5]. На важливості функції ліквідації прогалин у праві наголошує також О. Скакун [6].

З огляду на це функції *усунення (заповнення) прогалин у праві та деталізації (конкретизації) права* за умови їх уточнення, на нашу думку, цілком можна апроксимувати на процес уніфікації нормативної правової термінології.

У свою чергу, ми звернули увагу на те, що терміни, як об'єкт уніфікації, також виконують певні функції. Наприклад, О. Павлова описує такі з них: *номінативну* – назви класу спеціальних об'єктів чи їх ознак; *сигніфікативну* – позначення загального поняття, яке належить до системи спеціальних понять певної галузі знання; *комунікативну* – передавання в часі і просторі спеціального знання [7].

Остання функція (*комунікативна*), на нашу думку, притаманна також процесу уніфікації нормативної правової термінології, адже така термінологія включає важливу частину інформації, яка міститься в правовій нормі. Розуміння, сприйняття, накопичення, збереження і передача закладеної в нормативних правових термінах інформації будуть набагато ефективнішими, якщо терміни стануть утворювати чітку уніфіковану систему.

Принципового значення в нашому дослідженні набувають завдання уніфікації нормативної правової термінології. За останні роки збагатилася тематика наукових досліджень у теорії держави і права, але завдання уніфікації нормативної правової термінології залишилися поза увагою дослідників.

Водночас, вивчаючи питання визначення завдань уніфікації нормативної правової термінології, ми звернули увагу на завдання стандартизації науково-технічної термінології, запропоновані Л. Граудіною та Є. Ширяєвим, які доречно навести в нашій роботі [8]. Зазначені завдання сформульовані таким чином:

фіксація в стандартах на терміни та визначення сучасного рівня наукового знання та технічного розвитку;

гармонізація (забезпечення порівнянності) науково-технічної термінології національного та міжнародного рівнів;

забезпечення взаємопов'язаного та узгодженого розвитку лексичних засобів, які використовуються в інформаційних системах;

виявлення та усунення недоліків термінолексики, яка використовується в документації та літературі.

Зазначені завдання тісно пов'язані з завданнями уніфікації нормативної правової термінології, однак, враховуючи особливості, які полягають у тому, що об'єктом уніфікації є не просто юридична термінологія, а термінологія, що

закріплена (або підлягає закріпленню) в нормативних правових актах, завдання мають свою специфіку.

Визначаючи завдання уніфікації, не можна обійти увагою той факт, що юридичні терміни економлять мову нормативного акта, вони зручні для оперування на практиці, інформативні для осіб, які володіють відповідними знаннями, оскільки є стисненим знанням, заміною узагальненнями численних і розрізнених аспектів визначальних правових явищ дійсності [9]. Враховуючи зазначене, завдання може бути сформульоване таким чином: *забезпечення точного і недвозначного відображення змісту правових понять, недопустимості використання незрозумілих, багатозначних і нечітко оформлених термінів.*

Вирішення цього завдання, на нашу думку, можливе за умови створення спеціального словника термінів, що використовуються в нормативних правових актах.

Визначаючи певні завдання уніфікації, слід пам'ятати, що відступ від дотримання правил законодавчої техніки під час підготовки закону неминуче породжує законотворчі помилки, в результаті яких виникають прогалини, протиріччя, нечіткі правові приписи. Закон, який містить велику кількість законотворчих помилок, спричиняє помилки суб'єктів правозастосування під час його виконання і, як наслідок, правовий нігілізм представників держави та суспільства [9].

Відтак, ще одним важливим завданням уніфікації ми пропонуємо вважати *удосконалення практики організації нормотворчого процесу з питань одностайного використання нормативної термінології*, адже в кінцевому рахунку виконання цього завдання безпосередньо впливатиме не лише на якість законодавства, але опосередковано і на якість суспільних відносин, довіру до законодавця.

Переходячи до наступного завдання, яке є логічним продовженням попередніх, а також розглядаючи це завдання як завершальне в умовному циклі уніфікації нормативної правової термінології, ми вважаємо, що правильно було б сформулювати його таким чином: *формування термінологічно-понятійного апарату вітчизняного законодавства з подальшим закріпленням його у відповідних термінологічних словниках.*

Для унаочнення важливості такого завдання доречно згадати твердження Л. В. Попової, яка наголошує, що вивчення будь-якої області спеціальної лексики незмінно пов'язано з термінографією, оскільки результати роботи з виявлення, дослідження та упорядкування термінології зазвичай оформлюється у вигляді словника. Автор також звертає увагу на той факт, що, виникнувши як розділ лексикографії, термінографія завжди розглядалася поряд з термінознавством, оскільки такі проблеми, як встановлення синонімії, омонімії і полісемії термінів, визначення значень термінів, а також підбір до них іншомовних еквівалентів традиційно вирішуються в рамках термінознавства [10].

Значення мови не вичерпується лише тим, що вона виступає засобом вираження правових норм. Законодавча мова виконує важливе соціальне завдання. Тобто мова закону не обмежується лише функцією відображення, але і виконує функції спілкування, повідомлення (комунікативні функції) та впливу. Соціальна спрямованість мовної норми проявляється, по-перше, в тому, що за допомогою такої форми в законі отримує загальне визнання правоутворюючий інтерес (загальна воля). Від точності та адекватності вербального виразу інтересів у законі проявляється істинна роль права, закону в забезпеченні таких інтересів. За допомогою мови категорія "законодавча воля" стає загальною або загальнодержавною волею. По-друге, мова закону є засобом офіційного спілкування державної

влади і населення. Через мову, насичену термінологією, реалізуються цілі та завдання законодавчої політики. По-третє, мова виступає ретранслятором між задумом законодавця, його намірами та сприйняттям закону індивідуальною і масовою правосвідомістю [11, с. 323].

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, вважаємо за доцільне зробити такі висновки:

протягом тривалого періоду представниками різних наук (не тільки фахівцями юриспруденції) приділялася увага проблемі упорядкування фахової термінології, в результаті чого на сьогодні існує чимало визначень поняття уніфікації термінології, що свідчить про відсутність однаковості в підході до вирішення зазначеної проблеми;

оскільки в юридичній літературі мало уваги приділяється проблемі уніфікації нормативної правової термінології, відтак і питання визначення принципів, функцій та завдань уніфікації нормативної правової термінології в процесі нормотворення залишається поза увагою дослідників;

визначаючи перелік принципів, функцій та завдань уніфікації нормативної правової термінології в процесі нормотворення, у своєму дослідженні ми базувалися на принципах, функціях та завданнях власне права, правотворчої діяльності, юридичної техніки. Крім того, ми враховували загальні принципи словесної організації нормативних висловів, завдання стандартизації науково-технічної термінології, а також ті вимоги, які висувуються безпосередньо до законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Фомина Л.Ю.* Унификация нормативной правовой терминологии : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Л.Ю. Фомина. – Саранск, 2006. – 26 с.
2. *Денисова Т.А.* Окремі питання класифікації функцій юридичної відповідальності / Т.А. Денисова // Держава та регіони. Серія : право. – 2012. – № 4 (38). – С. 18.
3. *Граціанов А.І.* Процес систематизації та уніфікації законодавства і розвиток правової системи України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А.І. Граціанов. – К., 2004. – 17 с.
4. *Магомедов С.К.* Унификация терминологии нормативных правовых актов Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С.К. Магомедов. – М., 2004. – 154 с.
5. *Шульга А.М.* Теория государства и права : учебное пособие для подготовки к государственному (выпускному) экзамену / А.М. Шульга. – Х. : [б. изд.], 2000. – 132 с.
6. *Скакун О.Ф.* Теория государства и права : учебник / О.Ф. Скакун. – Х. : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
7. *Павлова О.* Терміни, професіоналізми і номенклатурні знаки (до проблеми класифікації спеціальної лексики) / О. Павлова // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2008. – № 620. – С. 50.
8. *Культура русской речи : Учеб. для вузов / под ред. Л.К. Граудиной, Е.Н. Ширяева.* – М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 1999. – 560 с.
9. *Анциферова О.В.* Повышение качества подготовки законов как один из факторов обеспечения единства законодательной власти / О.В. Анциферова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2007. – № 2. – С. 43–49.
10. *Попова Л.В.* Термины “лексикография” и “терминография” в отечественной лингвистике / Л.В. Попова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – № 11 (226). – Вып. 53. – С. 105–108.
11. *Гойман-Калинский И.В.* Элементарные начала общей теории права : Учебное пособие для вузов / И.В. Гойман-Калинский, Г.И. Иванец, В.И. Червонюк; под ред. В.И. Червонюка. – М. : Колос, 2003. – 544 с.
12. *Шемшученко Ю.С.* Юридична термінологія / Ю.С. Шемшученко // Юридична енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyelop.com.ua/content/view/1458/1/1/13/>.
13. *Законотворчество в Российской Федерации / под ред. А.С. Пиголкина.* – М. : Формула права, 2000. – С. 22.

Отримано 06.05.2014